

Værktøjskasse: Historie på internettet

	Værktøj	Spørgsmål/problemstilling	Læg evt. mærke til
1.	Type internetside	Hvem har lavet internetsiden?	1. Den officielle/institutionelle internetside. 2. Opslagsværker og faktasider. 3. De private internetsider med fakta, fremstillinger og holdninger.
2.	Webmasteren	Hvilken person står bag siden?	Fortæller internetsiden noget om webmasteren eller organisationen bag, så man kan vurdere faglig baggrund og troværdighed? Kan man komme i kontakt med webmaster/organisation?
3.	Tid	Hvornår er internetsiden produceret?	Bliiver den opdateret jævnligt? Hvornår er sidste opdatering?
4.	Internetsidens struktur	Hoved/forside, undersider, navigation?	
5.	Internetsidens indhold	Hvad indeholder internetsiden?	Faktaoplysninger, synspunkter/holdninger, billeder, links og andet.
6.	Tendens	Hensigt med internetsiden?	Hvad er formålet med siden? I hvilken sammenhæng er den produceret? Er det et personligt eller officielt formål? Er siden holdnings- eller faktapræget? Hvordan er sprogbrugen? Hvilken dokumentation er der?

Antikkens samfund

Udtrykket den antikke verden anvendes om den periode i Europas historie, som indledtes i det 8. årh. før Kristi fødsel med den græske kolonisation i Middelhavsområdet og det romerske imperiums fødsel på den italske halvø. Med den antikke verdens undergang i det 4. og 5. årh. efter Kristi fødsel tager en ny tid, Middelalderen, langsomt form.

Selv om der er et par tusinde år mellem antikkens samfund og det moderne samfund i det 21. århundrede, blev meget af det, som vi opfatter som moderne, skabt af grækere og viderudviklet af romerne i antikken. De løsninger, de arbejdede sig frem til, kom til at præge det senere Europa så meget, at vi i dag helt naturligt benytter græske og romerske udtryk og begreber til at definere samfundsmæssige sammenhænge. Politik, demokrati, monarki, diktatur, kejser, demokrati, jura og religion er alle græske eller latinske ord og begreber.

En dag på torvet

Forestiller man sig en varm sommerdag, tænker sig 2.000 år tilbage i tiden, og placerer man sig med fantasiens hjælp i søjlegangene eller gyderne

nær Athens agora eller nær Roms forum, ville man opleve et sandt inferno af lugte, støj og synsindtryk. Lugten fra krydderier, grøntsager og kød ville sammen med stanken fra kloakker og affald smidt på gaden hænge i luften. En lydkulisse af latter, råben og skænderier ville gå op i en højere enhed med larmen fra boder, dyr og trafik. Et mylder af mennesker ville krydse torvet, handle eller slå sig ned for en stund ved en fontæne, i søjlegangenes skygge eller nyde en forfriskning.

Et farverigt kludetæppe af de mest forskelligartede etniske grupper og erhverv ville ligge hen over pladsen fra tidlig morgen. De fleste var grækere og romere naturligvis, og græsk og latin ville da også for det meste være de sprog, man hørte. Man ville se frie borgere bevæge sig mellem ufri slaver og ærværdige byrådsmedlemmer blandet op med svindlere og småkriminelle. Nogle af alle disse mænd, kvinder og børn ville være glade, rige og smukke. Andre ville være syge, fattige og kede af det. Nogle få ville se på deres fremtid med optimisme, men langt de fleste ville gå med en indgroet og uafrystelig fornemmelse af, at et eller andet ville gå galt.

For den antikke verden, vi her forsøger at tænke os ind i, var nemlig en farlig og uforudsigelig verden. Død og sygdom lurede overalt. I fontænenes tilsyneladende så friske vand, i stanken fra kloakkerne, fra røvere langs vejene ind til byen. I efterårets første kolde vindpust lå for antikkens mennesker dødelige sygdomme som luftvejsinfektioner og underlivsbetændelse. Andre for os elementære sygdomme og skavanker som huller i tænderne eller en brækket arm medførte ofte livsvarig lidelse og smerte. Krig, vold, misvækst, sult og social nedtur var selvfølgelige realiteter.

Årsagerne til mange af disse ulykker kunne almindelige mennesker ikke gennemskue, og de blev derfor tillagt skjulte, overnaturlige kræfter. Grækeren og romeren var sig bevidst, at kræfter uden for en selv styrede livet, og hændte nogle af alle disse ting, vidste de, at der ingen hjælp var at hente. Ingen hospitaler til de syge, ingen alderdomshjem til de gamle, ingen bistandshjælp eller arbejdsløshedsunderstøttelse til de fattige. Det var derfor helt afgørende, ja livsvigtigt for den enkelte at kunne placere sig i en ramme, hvor han eller hun kunne regne med hjælp. To muligheder stod åbne: Familie og religion. Disse to institutioner var vigtige elementer i den antikke verden og i høj grad med til at styre det antikke menneskes handlingsmønstre og hverdagsliv.

Kunne man spørge nogle af alle disse mennesker, hvilke forventninger de havde til livet og fremtiden, ville man naturligvis få mange forskel-

I baggrunden ses Parthenontemplet på Athens akropolis.

lige svar, men grundtonen ville være den samme. Langt de fleste ville kredse om de ulykker, man så lure overalt, og udtrykke et håb om tryghed, overskuelighed og fred med både guder og mennesker. Hvis man forlod torvets brogede folkelighed og opsøgte en af antikkens filosoffer, ville han forklare, at lige præcis dette ønske om tryghed var årsag til skabelsen af fællesskaber. Mennesker sluttede sig sammen og organiserede sig i et samfund for at kunne leve en tilværelse i tryghed.

Grækenland og de hellenistiske riger

Den antikke kultur – også ofte benævnt den græsk-romerske – var først og fremmest bundet sammen af Middelhavet. I antikken var det langt lettere og billigere at sejle end at rejse over land.

I det 8. årh. f.Kr. var en lang række bystater vokset frem på den græske halvø og Lilleasiens kyst. Fra disse byer udgik de følgende århundreder

Middelhavet og Sortehavet med græske og fønikiske kolonier.

en kolonisation, som bragte grækere ud over hele Middelhavsområdet. Som den store græske filosof Platon senere udtrykte det, så "sad grækerne som frøer omkring en dam". De grundlagde hundredvis af større og mindre handelsstationer og datterbyer strategiske steder rundt om det meste af Middelhavet. Dette Magna Graecia eller "Storgrækenland", som det er blevet kaldt, kom til at levere væsentlige bidrag til den antikke blandingskultur, som med Romerrigets ekspansion fra det 3. årh. f.Kr. blev noget nær en enhedskultur. Eksempler på steder, der fik central betydning for spredningen af græsk kultur og tankegang, er Massilles (Massilia) og Napoli (Neapolis).

Både den græske og den romerske kultur voksede frem i den subtropiske zone. Hovedafgrøderne var korn, vin og oliven. Det varme og tørre klima lagde op til en ensartet åben livsform, ensartet arkitektur og samme forhold til grundlæggende naturressurser som især det absolut uundværlige vand og jord. Fra omkring Kristi fødsel og frem

Romerrigets udvikling.

bredte denne verden sig gennem den romerske ekspansion langt op i den tempererede zone. I begyndelsen af det 2. årh. e.Kr. fik den sin største udstrækning og omfattede da rent geografisk hele Sydeuropa, store dele af Mellemeuropa, Lilleasien, Mellemøsten og Nordafrika.

Da den græske verden stod på sit højdepunkt i det 5. og 4. årh. f.Kr., var det et relativt løst sammensat forbund af bystater med Athen som den ledende. I spidsen for et søforbund og efter sejrene over perserne dominerede det demokratiske Athen den græske verden. En anden bystat, Sparta, udfordrede Athens dominans og besejrede athenenserne i 404 f.Kr. Lidt senere tog makedoneren Alexander den Store over og lukkede den græske verden op

for orientens indflydelse gennem sine felttogter langt mod øst ind i Perserriket. Selv om selve erobringen blev et relativt kort mellemstykke i antikkens historie, blev eftervirkningerne betydelige. Umiddelbart efter Alexanders død i 323 f.kr. blev hans erobringer splittet op i en række ny statsdannelse i den østlige del af middelhavsområdet, og der opstod tre riger: Ptolemæerriget, Seleukideriget og Makedonien, som kom til at stå for en ny blandingskultur, hellenismen.

Romerriget

Disse forskellige riger og deres indbyrdes rivaliseringer gjorde på længere sigt området til et let offer for romerne. Som brikker i et dominospil

KILDERNE TIL VØRES VIDEN OM ANTIKKENS SAMFUND

Det var en relativt lille gruppe af rige jordejere, der havde råd til at administrere og drive politik og til at rejse. Det var hovedsageligt også dem, der kunne læse og skrive, og de skriftlige kilder, vi har til rådighed, stammer fra dem. Vi kender derfor fortrinsvis meget til de riges kår og deres politiske arbejde og ikke meget til de lavere sociale gruppers forhold. Det gælder ikke kun for slaver og fattige fri, men også for kvinder og børn. Dette problem kan til en vis grad løses ved at gå til andre kilder, herunder især de arkæologiske, som spiller en stor rolle i udforskningen af Oldtiden.

Bevarede bygninger, hele byer, landejendomme og militærlejre kan lukke de huller i vores viden, som de skriftlige kilder efterlader. Et storslået eksempel herpå er fx Pompeii, som blev begravet under Vesuvus udbrud i år 79 e.Kr. I dag ligger Pompeii udgravet som friluftsmuseum og giver et godt og levende indtryk af, hvordan dagligdagen i antikken kan have formet sig. Også Roms havneby Ostia kunne nævnes, Athens akropolis, og hvad kan amfiteateret i Arles ikke fortælle? Alle disse kilder repræsenterer hver for sig små brikker, som kan sættes sammen til et kæmpe puslespil.

faldt de alle en efter en og blev indlemmet i det romerske imperium, som fra midten af det 2. årh. f.Kr. blev den ny samlende kraft. Middelhavsområdet blev opdelt i en række romerske provinser, som blev styret centralt fra Rom, men som i øvrigt var karakteriseret ved et udstrakt decentralt styre og autonomi.

Fælles var romersk ret, møntsystemer og infrastruktur. Udbygning af storslåede vejanlæg, anlæggelsen af byer og udsendte embedsmænd holdt sammen på riget, og latin og græsk, som alle dannede romere kunne tale, blev vigtige redskaber for den fælles kommunikation. Væsentligt var det også, at alle til sidst fik samme retsstilling, romersk borgerret.

En afgørende faktor var den militære beskyttelse af hele dette kæmpeområde. Den romerske hær var rettet primært mod imperiets ydre fjender: barbarerne, de andre. Gennem en defensiv strategi skulle den også sikre fred og ro inden for de ydre grænser.

Pax romana – den romerske fred – var imperiets egentlige retfærdiggørelse. Den skabte tryghed og beskyttelse mod de ustandselige kampe, som tidligere havde karakteriseret området, og var således en væsentlig bestanddel af frihed for sult og vold. Der var derfor heller ikke nogen problemer med at acceptere romernes tilstedeværelse bortset fra få tilfælde.

I romersk tid var den antikke verden således en stor verden. Omkring 50 millioner levede her, har man anslået, og på trods af fundamentale fælles træk var det en verden præget af meget store forskelle. Her taltes en lang række forskellige sprog, og forskellige etniske grupper levede hver på deres måde. Blandt dem trivedes en lang række forskellige religioner.

Den antikke verden omtales ofte som en bykultur, og det var den også. Men basalt befunder vi os i en agrarkultur, et landbrugssamfund, hvor måske op til 90 % af befolkningen levede på landet og af jorden. Kun en

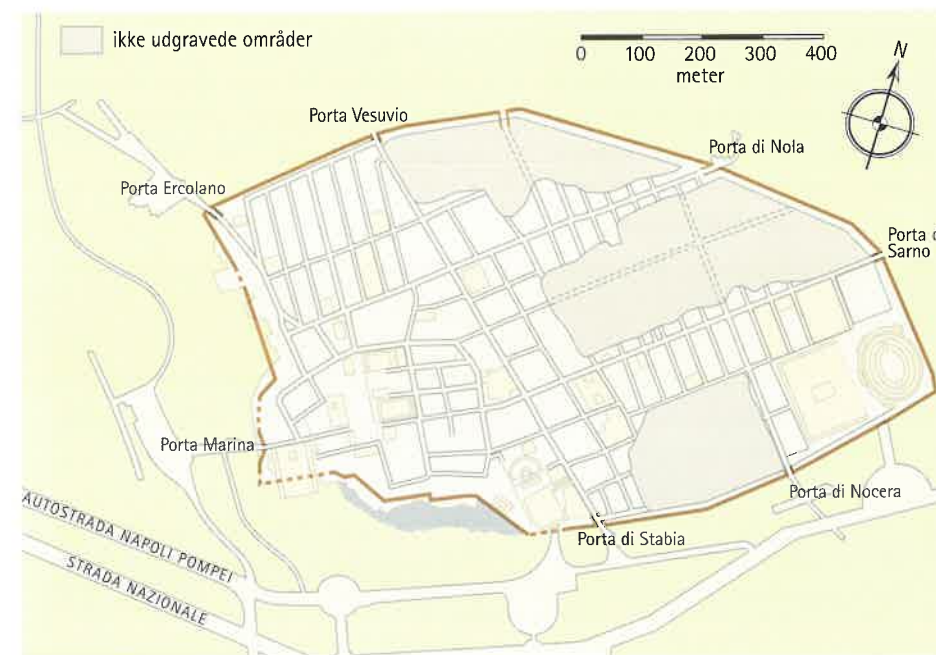
mindre del boede i byer, og blandt de største var Athen og Rom, men også flere andre byer blev meget store. De store forskelle mellem rige og fattige, mellem by og land og mellem frie og slaver gav med jævne mellemrum anledning til uro, vold og undertrykkelse. Men sammenhængskraften i den antikke kultur var alligevel stærk nok til at fastholde en balance i næsten tusind år.

Livet i byen

Den antikke verden var en verden af byer, og centrum for livet udspillede sig her. Civilisation var forbundet med byerne. Der fandtes i tusindvis af større og især mindre byer, og indbyggertallet kunne svinge fra flere hundredtusinder ned til måske kun et

par hundrede. Et godt eksempel på en romersk by er Pompeji.

Pompeii har haft 10-20.000 indbyggere og var altså stor nok til, at man kan danne sig et indtryk af, hvorledes en antik by fungerede. Det gælder både på det økonomiske, politiske og sociale plan. I Pompeji kan man se den antikke bycivilisation i hverdagstøjet. I detaljer kan man studere folkeforsamlingens funktion. Man kan på nærmeste hold følge kandidaternes sociale status, deres valgkampaner og politik. Man kan følge vinhandlere, fiskesovsfabrikanter og småhåndværkere i deres arbejdsdag. Få et indblik i produktion, salg og afsætning. Der er fundet husholdningsregnskaber, som afslører, hvad det kunne koste at leve, og hvad man egentlig spiste for at leve. Vi kan følge både mænd og kvinder på deres – ofte

Byplan over Pompeii.

Gadebillede fra Pompeii.

daglige – vej gennem de store offentlige badeanlæg. Sidde ved siden af dem, når de besøgte en af de få læger eller kvaksalvere i buegangene omkring badeanlæggets udendørs swimmingpool eller blot slappede af til oplæsning af store kunstners værker. Det kunne være græske klassikere eller berømte historiske værker som fx Livius' "Roms historie", digteren Vergils værk om Roms grundlæggelse eller digtere som Horats og Ovid. På festdage kan vi følge dem i teatret og i amfiteatret. Alle disse fornøjelser var et vigtigt led i den kontrol med befolkningen, som var nødvendig især i de større byer.

"Brød og skuespil" blev i romerske kejsertid et yndet middel fra kejserens side til at holde befolkningerne i ro. Ved større fester eller specielle lejligheder fandt offentlige gratis uddelinger af korn sted. Hvis myndig-

hederne valgte at udskifte guleroden med pisken, havde de fleste større byer naturligvis et politikorps og et brandkorps, udstyret med køller, og som sidste mulighed lå den berømte prætorianergarde ved selve Rom. Lignende militære enheder lå ved andre større byer.

I disse førindustrielle samfund var der ikke meget at købe. Havde man mad, tøj og lidt penge til frisør, bad og teater, var der ingen grund til at arbejde yderligere. Der fandtes ingen produktion af forbrugsgoder, som på nogen måder kan sammenlignes med senere tider. De relativt få ting, man skulle bruge, kunne man også let fremstille selv. Den antikke familie havde således langt mere tid til at nyde sig selv og livet, end vi har i dag. Det kan anslås, ingen kan sige noget helt nøjagtigt herom, at en antik fa-

milie måtte arbejde i 40 timer om ugen for at holde en familie i gang, hvor en moderne familie ligger på langt over det dobbelte. Børnene fik en meget begrænset skoleundervisning, som forældrene selv måtte betale, og analfabetisme var udbredt. De fleste i byerne kunne dog læse og skrive en smule. I dagligdagen var behovet for at kunne læse i øvrigt ikke så stort, for der var ikke meget at læse. Den antikke by var et lille overskueligt samfund, hvor næsten alt foregik i høreafstand, og kommunikationsradius var snæver.

Geografisk og social mobilitet var så godt som ukendt. Vi har således

kun ganske få eksempler på, at nogen har bevæget sig fra samfundets bund til dets top. Der var stort set ingen offentlig transport, og det ville tage månedsvist at rejse eller sende et brev fra den ene ende af den antikke verden til den anden. Den antikke bybo vidste derfor ikke ret meget om, hvad der foregik i andre byer eller i den store verden. Samtidig var den antikke bys grænser også en mental grænse. Fremmede blev mødt med mistro, og solidaritet eller fælles politiske holdning med mennesker og grupper i andre byer var ukendt.

TEATER OG AMFITEATER

På de mange festdage, som prægede den græske og romerske kalender, mødtes man enten i teatret eller i amfiteatret. Amfiteatret udvikledes især i romersk tid, og bød på – for os at se – makaber underholdning. Professionelle gladiatorer kæmpede mod hinanden eller mod vilde dyr til døden, udstyret med de mest fantasifulde våben. Også dødsdømte kunne få deres dom eksekveret i arenaen.

Teatret var mere fredeligt. Her opførtes

stykker af alt lige fra de store græske tragedieskrivere og romerske komedieskrivere til de mest platte og halvpornografiske stykker. Men den mest yndede fornøjelse var dog i at gå i Circus. Medens amfiteatret var ellipseformet og domineret af den store sanddækkede arena (arena betyder sand på latin), var Circus normalt en aflang hestevæddeløbsbane, hvor forskellige hold dystede indbyrdes. Teatret var et halvt amfiteater, hvor scenen lå i midten.

Gladiatoren i kamp.

Det indre af Colosseum i Rom, bygget ca. 70-80 e.Kr.

Et vue ned over scenen i teateret i Merida, Spanien.

Livet på landet

Der var nogle rige jordejere, som boede på landet, men det almindelige billede var, at de boede i byerne, hvor de deltog i politik og administration. Deres gårde lod de drive indirekte gennem en forpagter eller eventuelt direkte gennem en forvalter. På disse gårde fandt den egentlige produktion sted, og her levede da også den egentlige producerende klasse, som var sammensat af fæstebønder eller – hvad der var det mest almindelige – af slaver. Der fandtes frie bønder på små familiebrug i hele antikken, men især i romersk tid er det i landbruget, man for alvor møder de store slavemasser.

Slaveriet er den institution, som mere end nogen anden har tegnet et billede af antikken. Selv om man ikke kender det nøjagtige antal slaver, har det dog haft et så stort omfang, at man med god ret har kunnet tale om det antikke slavesamfund. Langt de fleste slaver arbejdede med korn-, vin- og olivenproduktion. I perioder blev de usselt behandlet. I byerne levede de som tjenestefolk og kunne her have det ganske rimeligt.

Dette slaveri havde ikke samme omfang i Grækenland som i Rom. I 2.-1. århundrede f.Kr. steg antallet af slaver kraftigt. Det skyldtes den romerske ekspansion mod øst, som ud over de store erobringer medførte store masser af krigsfanger. De blev betragtet som en del af byttet og blev især anvendt i landbruget. Her var der mangel på arbejdskraft, fordi det var bønderne på den italiske halvø, som i denne periode år efter år blev sendt ud for at erobre

nye områder. Slaven var ufri og bogstaveligt talt ejerens fulde ejendom, som han kunne behandle, som han ville. Når det kunne fungere, skyldtes det, at slaverne ofte havde det udmærket – ikke dårligere end mange fri – og kunne påregne at blive frigivet, eller købe sig selv fri, efter nogle år.

Der opstod ganske vist flere slaveoprør; mest kendt er Spartacus' oprør i år 73 f.Kr., som blev slået skånselsløst ned. Det kunne også hændes, at en enkelt slaveejer hist og her kunne miste livet, hvis han var for hård. Med ekspansionens ophør omkring år 31 e.Kr. svandt slaveriets forsyningskilder langsomt ind. Antallet af slaver faldt. De blev dyrere, og alene af den grund blev de behandlet bedre og bedre.

Fra oikos til bystat og kejserdømme

Den basale økonomiske, sociale og religiøse enhed var den enkelte familie eller husholdning. På græsk hedder et hus oikos og læren nomos. Læren om, hvordan man får en familie til at overleve, hedder økonomi. Det er ordets grundlæggende betydning. Det antikke menneske levede i sådanne små økonomiske enheder, hvis overlevelse afhang af familiens evne til at udnytte jorden og reproducere sig selv. Her boede en mand og en kvinde med deres børn på en lille gård. En familia kaldte romerne det.

For at skabe større fysisk sikkerhed og bedre materielle muligheder sluttede disse familier sig efterhånden sammen. Man finder på at bygge byer, hvis

væsentligste opgave det bliver at yde beskyttelse. Denne proces kræver bl.a., at man må udvikle nogle institutioner, som kan tage de nødvendige bindende beslutninger på alles vegne. Skal man bygge bymuren højere? Skal man

hæve skatterne for at få råd til det? Det skal alle voksne våbenføre mænd, som samtidig er familiefædre, tage stilling til. Det sker på en forsamling af disse mænd i byen. Institutionen folkeforsamling er skabt.

MAGTFULDE MÆND I ANTIKKEN

Både grækere og romere mente, at den store og stærke personlighed havde en afgørende indflydelse på historiens gang. I den græske verden udbyggede Perikles (495-429 f.Kr.) det athenske demokrati og havde som strateg, dvs. leder af militærvæsenet, i perioder stor indflydelse på Athens udvikling mod et imperium og i opgøret med Sparta i den peloponnesiske krig. Han døde antageligt af pest i 429, men var kort før sin død blevet kritiseret voldsomt for sin meget defensive strategi over for spartanerne og idømt en bøde. Perikles var en fremragende taler og feltherre og færdedes gerne blandt tidens filosoffer og kunstnere.

Buste af Perikles. Romersk marmorkopi af den græske original, som var opstillet på Athens akropolis.

Lucius Cornelius Sulla (138-78 f.Kr.) indleder den række af romerske feltherrer og politikere, som dannede grobund for det romerske kejserdømme. I sin ungdom kæmpede han under den legendariske Marius mod Jugurtha i Afrika og blev i 88 f.Kr. konsul. Da han blev frataget en stor kommando i Østen, vendte han som den første romer sine legioner mod Rom og lod sig i 82 f.Kr. udnævne til diktator. Efter at have gennemført en række reformer trak han sig overraskende tilbage i år 79 f.Kr. Hans forsøg på at forene et diktatur med det romerske republikanske system peger frem mod en anden af tidens store personligheder, Gajus Julius Cæsar (100-44 f.Kr.).

I år 60 f.Kr. havde Cæsar sikret sig kontrollen med det romerske politiske system gennem en uformel alliance med den rige Crassus og den populære Pompeius. Denne alliance sikrede Cæsar kommandoen over

Lucius Cornelius Sulla i triumfvogn, mens han krones af en flyvende Victoria, sejrsgudinde.

Som noget grundlæggende nyt i Europas historie voksede nu samfund frem, som blev ledet på demokratisk vis (af demos: folk). Folkeforsamlingen vedtog love, og det var også her, man valgte de embedsmænd, som skulle se til, at beslutningerne blev ført ud i

livet. En udøvende magt blev således etableret i forlængelse af den lovgivende, og folket havde altså både lovgivende magt og retten til at udpege den udøvende magt. Embedsmændene var ulønnede og normalt valgt for et år, og efter embedsperioden fik

det sydlige Gallien, hvorfra han i årene 58-51 f.Kr. erobrede hele det nuværende Frankrig. Med Gallien som base vendte han, som Sulla havde gjort det, sine legioner mod Rom. Efter flere års borgerkrig indledte han som diktator et storstilet reformprogram, men blev myrdet midt i dette arbejde i år 44 f.Kr. Cæsar var måske den største begavelse, Romerriget har fostret. Hans militære evner kunne ingen samtidige matche. Han var en glimrende taler og demonstrerer i sit værk Gallerkrigen åbenlyse litterære evner. Selv om Augustus (63-14 e.Kr.) normalt regnes for Romerrigets første kejser, var det Cæsar, som lagde grundstenene til kejserdømmet.

Cæsars adoptivson Augustus nød en uovertruffen prestige i flere hundrede år, efter han havde skabt den forbindelse mellem et stærkt centralt styre og den romerske republik, som både Sulla og Cæsar havde lagt op til. Han betragtede sig selv som embedsmand og statens første borger, princeps.

Augustus' system, som man siden har kaldt principatet, formåede på samme tid at tilfredsstille den romerske adels ønsker om embeder og ære, at afslutte en næsten 100 års periode med borgerkrige og gennem en række administrative reformer at sikre den så berømmede romerske fred, pax romana, for hele imperiet.

Buste af Julius Cæsar.

Den unge Augustus.

de sæde i en rådgivende forsamling, som i Rom var det romerske senat. I de mange mindre bystater fungerede byråd. Både grækere og romere var meget stolte over denne måde at styre et samfund på. Romerne gav den ligefrem et navn: republik. Det latinske "res publica" betyder egentlig det "offentlige/fælles", og grundtanken er, at det i sidste instans er folket, som har den suveræne magt. Selv da det romerske kejserdømme med kejser Augustus afløste republikken omkring år 31 e.Kr., var der stadig i kejserdømmets ideologi indeholdt et demokratisk element.

Som øverste embedsmænd valgte man i Athen archonter, i Rom konsulere og i de mindre byer borgmestre. Som byerne voksede, voksede ikke blot denne stab af embedsmænd, men også deres kompetenceområder.

Ikke alle i antikken var begejstrede for det demokratiske princip, og antidemokratiske røster lod sig høre. Store tænkere som Platon, Aristoteles og Cicero var skeptiske og tvivlede på det jævne folks evne til at træffe beslutninger på alles vegne. De så helst samfundets ledelse lagt i hænderne på vise filosoffer – folk som dem selv. Den stærke mand, en tyran eller diktator lurede altid under overfladen, når demokratiet var i problemer. Skikkelser som Perikles i Athen, Sulla i Rom og især Cæsar kunne betegnes som førstemand i et relativt demokratisk system, men viste samtidig vejen frem mod de senere romerske kejsere.

Det antikke demokrati kan ikke umiddelbart sammenlignes med mo-

derne demokrati. For det første var det kun mænd, som havde stemmeret og var valgbare. Yderligere skulle man have borgerret, det vil sige være lovformeligt registreret i den by, man ønskede at udøve sine rettigheder i. Fremmede, ufri personer, dvs. slaver, og kvinder havde altså ingen politiske rettigheder, og både i Grækenland og i det romerske imperium var det et begrænset antal mænd, der havde fulde borgerrettigheder. Først i 212 e.Kr. fik alle frie indbyggere i imperiet romersk borgerret.

De antikke samfund overlod i øvrigt langt de fleste af de opgaver, som vi er vant til at opfatte som offentlige, til den private sfære, til familien. Det offentlige bevægede sig så godt som aldrig ind over den antikke families dørtærskel og blandede sig ikke i forholdet mellem de enkelte familiemedlemmer. Her herskede familiefaderen i princippet uindskrænket over sin husstand, på latin familia, bestående af hustru, børn og eventuelle slaver. Pater familias, som romerne kaldte denne centrale skikkelse, havde de fulde økonomiske og sociale pligter og ansvar. Den antikke verden var en patriarkalsk verden.

Kvinder, børn og slaver

Uden stemmeret og valgbarhed var den antikke kvinde henvist til det private rum. Hendes område var først og fremmest den private husstand, hvor hun hjalp sin mand, fødte deres børn og passede dem og husholdningen. Naturligvis færdedes hun ude i byen, men intet tyder på, at hun på

nogen måde savnede at deltage i det politiske liv. Hun opfattede ligesom sin mand det antikke samfunds stærkt patriarkalske opbygning som noget naturgivent. Blev den antikke kvinde ikke gift, forblev hun i sin faders hus og under hans myndighed. Det var en udgift for faderen og normalt en sorg for kvinden. Hendes bestemmelse var giftermål og moderrolle, og forsøgte hun at bryde ud af denne rolle, var hendes chancer få. Der fandtes kvinder, især i romersk kejsertid, som klarede sig selv, men for kvinder uden en familieramme var prostitution ofte den eneste mulighed.

Den antikke kvinde blev ikke gammel. Mange børnefødsler tærede på kræfterne. Prævention var stort set ukendt, og selv om lægevidenskaben på mange områder var veludviklet, var døden i barselsseng en hyppig dødsårsag. Især i de lavere sociale lag skulle man ikke regne med at se en læge, men var henvist til kloge koner, kvaksalvere i badeanlæggets buegange eller udbredte former for magi. Selv om vi ikke råder over kildemateriale, som kan bære sikre demografiske analyser, synes den gennemsnitlige levealder for kvinder at have ligget på omkring 30 år. Det ville ikke være unormalt, at første graviditet indtraf omkring 16-års alderen, og at en gennemsnitskvinde ville føde 5-6 børn, inden hun døde. Det er beregnet, at en kvinde ville være gravid ca. 25 % af sit voksenliv. Mænd kunne regne med at blive noget ældre, omkring de 35.

Når man ser disse skræmmende tal, må det tages i betragtning, at spæd-

børnsdødeligheden var meget høj. Korrigerer man herfor, når man til en gennemsnitlig levealder for kvinder på ca. 38 år og for mænd på 45, hvilket naturligvis ikke forhindrede, at nogle blev endog meget gamle, især i overklassen.

Overlevede man de første 6-7 år, kunne et mindretal forvente at komme i skole. Elitens børn ville have privatlærere derhjemme, men de allerfattigste ville overhovedet ikke have nogen lærer. En mindre gruppe ind imellem, især i byerne, ville mod betaling kunne opsøge en lærer under søjlegangene ved byens torv. Her ville de lære at læse og regne.

Religion

I denne usikre og farlige verden betød religionen meget, både privat og offentligt. Intet kunne påbegyndes, uden at guderne skulle tages på råd eller hjælpe til. Skulle en romer rejse over land, måtte man love Merkur et offer. Var det over vand, var Neptun relevant. Op til flere forskellige guder tog hånd om pløjning, såning og høst. Et kornstrå med aks og rodnet blev beskyttet af tre forskellige guder, som man gjorde klogt i at ofre til. Man tog varsler fra fugles flugt og fra dyrs indvolde. Blev disse varsler tolket som dårlige, måtte man afbryde, hvad man var i gang med. I den private sfære måtte man i dagliglivet henvende sig til et hav af guder for at sikre sig mod uheld, misvækst og sygdom.

Også på det offentlige plan tog man varsler og ofrede i forbindelse med alle politiske handlinger. Inden

Capitolium i Dougga, Tunesien.

folkeforsamlingsmøder, senatssamlinger, forestillinger i amfiteatret, valg og krigserklæringer spurgte man guderne til råds. De antikke kalendere var spækket med religiøse festdage, og det var uhyre vigtigt at gennemføre de foreskrevne ritualer meget nøjagtigt. Ellers var handlingen ugyldig, og det, man havde foresat sig, ville gå galt. Gennem embedsmændene og særlige præsteskræber etablerede det offentlige et næsten kontraktlignende forhold mellem guder og mennesker, som skulle sikre gudernes støtte. Guderne og dyrkelsen af dem var således samfundets fundament og gav det sammenhængskraft. Derfor kan politik og religion ikke adskilles i antikken.

Disse relationer kaldte ikke på religiøse følelser i mere moderne forstand. Det var mest af alt et krav om, at man blot skulle sørge for at gennemføre ritualerne på rette måde. En egentlig tro forbundet med en ret lære, en etik og en ide om en personlig frelse måtte man finde i de såkaldte mysteriereligioner.

MYSTERIERELIGIONERNE

Disse religioner, som blomstrede op i Østen og i Grækenland, begyndte i 2. århundrede f.Kr. at trænge ind i hele Middelhavsområdet. Det var religioner, der handlede om frugtbarhedsritualer, ideer om genfødsel og et liv på et andet plan. Fester, som bragte den enkelte i ekstase, var ofte et led i religionen, og den enkelte skulle gennemgå en hemmelig indvielse for at blive en del af menigheden. Der var vigtige kulturer omkring modergudinden Magna Mater, vinguden Bacchus, den ægyptiske Isis og sol- og soldaterguden Mithras. De fik sammen med andre mysteriereligioner stor udbredelse i Romerriget og blev mødt med stigende bekymring og restriktioner fra de romerske myndigheders side. Dette gjaldt også den vigtigste af dem alle, kristendommen.

Kristendommen og arven fra antikken

Den mest afgørende begivenhed i den antikke verden fandt både kronologisk og geografisk sted midt i det romerske imperium. I år 1 blev Kristus født i Betlehem. Fra en spæd og turbulent begyndelse, hvor det officielle Rom stod tøvende og usikker over for de nye tanker, blev det mere og mere klart, at kristendommen indeholdt tanker og ideer, som var uforenelige med det officielle religiøse grundlag, som den antikke verden hidtil havde hvilet på.

De kristne, som hævdede at dyrke den eneste og sande gud og dermed underkendte alle andre, nægtede at deltage i den romerske statsreligion, som romerne jo anså som en forud-

sætning for et stabilt samfund. Dette betød ikke kun, at den traditionelle romerske religiøse tolerance blev brudt af de kristne, men også at de kristne på denne måde kunne opfattes som fjender af imperium romanum, det bestående.

De kristne var set fra statens side nærmest asociale. Især i 3. årh. e.Kr., som generelt var en krisetid, fandt der omfattende forfølgelser af de kristne sted, men i 313 e.Kr., under Konstantin den Store, blev kristendommen officielt tolereret, og forfølgelserne ophørte. År 380 e.Kr. blev kristendommen af kejser Theodosius ophøjet til det romerske imperiums officielle og dermed statsbærende religion.

Kristendommen og den kristne kirke blev dermed også kulturbærende, og det var herigennem, at den antikke kultur blev overleveret til Middelalderen. Kristendommen, som egentlig er ikke-romersk, endte således med at blive et af de væsentligste bindeled mellem den antikke verden og det senere Europa. Den antikke verden bukkede under fysisk, som følge af stærkere og stærkere pres fra kolossale horder af mennesker, som pressede på mod imperiets grænser. I 395 e.Kr. blev Romerriget delt i en vestlig og en østlig del, og 476 e.Kr. blev den sidste vestromerske kejser afsat af en germansk hærfører. Men antikken levede videre i ideernes verden.

>>KILDER

1. ● Cicero om staten

Marcus Tullius Cicero (106-43 f.Kr.) var aktiv deltager i romersk politik og blev konsul i år 63 f.Kr. Hans indflydelse skyldtes i høj grad hans fremragende evner som taler. Derudover skrev han en lang række filosofiske og teoretiske værker, hvoraf nedenstående uddrag er taget fra hans værk "Om staten" (De re publica, I, 39), skrevet i årene 54-51 f.Kr. Skriftet er formet som en dialog. Det er den berømte feltherre Scipio Africanus den yngre (185-129 f.Kr.), som er den dramatiske hovedperson. Scipio er her i gang med sit indlæg.

Scipio: Ved stat (lat. Res publica) forstår jeg da et folkefællesskab; men med ordet folk mener jeg ikke en hvilken som helst sammenløb af mennesker, men en gruppe dannet af mennesker, som er knyttet sammen af et retsligt fællesskab og af en bevidsthed om gensidig fordel og støtte. Den oprindelige årsag til, at de slutter sig sammen, er ikke en følelse af svaghed, men en instinktiv trang til at være i flok. Mennesket er nemlig efter sin art ikke en eneboer eller en, som strejfer om alene, men er indrettet således, at det ikke engang, når det er trygt og lever i overflod, er sig selv nok (...) Det er af retfærdighed, at alt ligesom vokser frem. Uden retfærdighed findes der intet grundlag for staten.

Mennesker (...) organiserer sig først på et bestemt sted for at kunne skaffe sig boliger. Når stedet er sikret dels ved sin naturlige beliggenhed, dels med forskelligt byggeri, kalder de en sådan samling af boliger en by og forsyner den med helligdomme og åbne pladser, der er fælles ejendom. Ethvert folk, dvs. en sådan talrig sammenslutning, som jeg forklarede før, ethvert samfund dvs. folket som en organiseret helhed, enhver stat dvs. det hvorom folk er fælles, må – for ikke at gå under – ledes af en styrende myndighed (...) Denne ledelse kan (1) overdrages en enkelt eller (2) nogle få udvalgte eller den kan (3) overtages af masserne. Når en enkelt har magten, kalder man ham konge og statsformen kongedømme. Når en snæver kreds af udvalgte styrer, kalder man det et aristokrati. Men folkestyre – for sådan hedder det jo – er der, hvor magten ligger hos folket. Hver enkelt af disse tre statsformer fungerer ganske godt, så længe det bånd holder, som til at begynde med har bundet mennesker sammen i et samfund. Jeg vil ikke sige, at nogen af disse tre former er